

A M. T. Akadémia Vörösmarty kéziratainak jegyzéke. (Összeállította *Brisits Frigyes*. A M. T. Akadémia kiadása. Budapest, 1928. 396 l.)

A Szózat költőjének összes művei — kritikai kiadásban — több mint negyven évvel ezelőtt jelentek meg utoljára. Azóta a világ sokat haladt, Vörösmarty-nak is több, eddig kiadatlan művét tették közzé, úgy hogy valóban itt volna már az ideje, hogy a tudomány mai állásának megfelelő gyűjteményben hozzáférhetővé válnék a nagy költő szellemének minden ránkmaradt emléke.

Ez a vágy a közeljövőben tán teljesülni is fog. A lehetőség legalább megvan rá, mert végre akadt egy fiatal tudós, a kiváló tehetségű *Brisits Frigyes* személyében, aki e feladatra nemcsak kedvet érez, hanem akiben feltétlenül megvan a tehetség és rátermettség, hogy az óhajtott kiadáshoz fűzött reményeket valóra váltsa. *Brisits* már azzal a kötetével is, melyben tavaly a nagy költő ifjúkori kísérleteit hozta nyilvánosságra, bizonyosságát adta tárgyszeretetének; az újabban előkerült Vörösmarty-kéziratok jegyzékének sajtó alá rendezésével pedig még fokozottabban erősítette meg a hivatottságába vetett bizalmat.

A szóbanforgó «jegyzék» ugyanis jóval többet ad, mint amennyit szerény címe ígér. Egybeállítója nem elégedett meg a *Bernrieder János*nétól az *Akadémianak* ajándékozott s ott külön szobában elhelyezett anyag egyszerű felsorolásával, hanem az egyes darabokat összeveti az első két kiadás szövegeivel s nagy elmélyedésre valló gondnal közli a változatok eltéréseit. Ily módon azt is megállapítja, hogy mennyivel bővült, vagy rövidült valamely mű a megjelenés idejéig. A kéziratok tudós körültekintéssel készült ismertetéséből aztán sok érdekes dolgot tud meg az olvasó arról, hogy mennyi tervezgetés, töprengés, mily művészi gond előzte meg Vörösmarty egy-egy nevezetesebb alkotásának létrejöttét; különösen azokat, amelyek a köztudat szerint is halhatatlan reme-

kek. A *Csongor és Tündének* például három kézirata is van; *A merengőhöz* című, örökbecsű, lírai nászajándéknak kettő; a méltán híres *Előszónak* szintén kettő... Mindezeknek és sok más műnek a kiadott szövegtől való eltéréseit a tárgy jelentőségéhez mért aprólékos hűséggel közli a kiadó.

A költői munkák fogalmazatain kívül becses tanulással jár a Vörösmartytól származó és hozzáírt, részben kiadatlan levelek jegyzéke is. Többek közt megállapítható belőle — a címzések alapján — az is, hogy annak idején a főváros mely részein lakott a nagy költő. (1824-ben pl. az *Aranykéz-utcai Neumayer-házban*; 1826-ban a *vizivárosi Horváth-u. 32a. sz. alatt* és a *Leopold-utcai Thuróczy-házban*; 1832—34-ben a *Kereszt-utcai Mazarek-házban*; 1846-ban az *Uri-utcai Horváth-házban*.)

A számos, egyéb fontos adatot tartalmazó kiadványt magvas «előszó» vezeti be, melynek az egész anyagot igen szemléletesen jellemző sorai elárulják, hogy írójuk nemcsak filológiai-lag képzett s szorgalmas kutató, hanem a szöveggel kapcsolatos irodalmiság rejtettebb elemeinek fölismeréséhez is ért.

Baros Gyula.

Sásdi Sándor: Hanna nagy útja. (Dante kiadás.) Sásdi Sándor első könyvével, a *Vadludak* című regénnyel komoly figyelmet keltett és mint kétségtelen tehetség mutatkozott be a magyar közönségnek. Most megjelen a második regényének, a *Hanna nagy útja*-nak olvasása után a kritika főszempontja nem lehet egy általános irodalmi szempont, hanem csak ez a kérdés: fejlődést jelent-e ez a könyv az első munkával szemben, tisztább és határozottabb dokumentuma-e Sásdi Sándor tehetségének, mint első írása volt. Ennek a kérdésnek eldöntése azután a legteljesebb tárgyilagosságot és megértést kívánja meg, de még így is igen nehéz feladat.

A *Hanna nagy útja* Mermelstein Hannának, egy falusi zsidó kántor leányának és Nestor Szatanovszky hadifogoly orosz tanítónak szerelméről

szól. A történet miliője a falu, amelynek leírásába Sásdi Sándor ezúttal sokkal mélyebben és bátrabban bocsátkozik bele, mint a *Vadludak*-ban, még pedig valami olyan elszántan, maradéktalanul realista szellemben, amely már szinte programnak tűnik. Azért még sem meggondoltan kitűzött és követett program ez; inkább a fiatal író lelkesedése, aki a művészi kifejezésnek még csak ezt az egy lehetőségét ismerte fel és látta be igazán, valami föltétlen hit abban, hogy az igazságot látja maga előtt és ebből az igazságból nem szabad engednie. Ez a hit méltó minden tiszteletre, az eredményei azonban nem kielégítőek. Sásdi Sándor falujában csupa emberformájú fenevad él. A parasztról csöpög az izzadság és a trágyalé, a végtelenségig korlátoltak, kegyetlenek és kapzsiak, tele vannak dühös földéhséggel, a búzájukat inkább megégetik az állatokkal, de nem adják oda az éhező városiaknak és megdöbbenően könnyen emelik fel gyilkos kezűket saját apjuk ellen. A jegyző hasonlóképpen kegyetlen fenevad, aki legelni küldi az éhező falusiakat, a hadisegélyt is csak a legnagyobb asszonyi megaláztatás árán adja ki a távollévő katonáknak; végül azután a csizmája orrával piszkálja fel a földről a féláljultan heverő, meggyalázott asszonyt.

Sásdi Sándor faluja az alvétől a felvégig utálattól, borzalomtól és szennyestől csöpög. Ez az elképzelés nem új, Zola Emil föld-je óta száz különböző változatát láttuk már mindenféle nemzetek irodalmában, a miénkben is. Ez az elképzelés azonban nem is igaz. Realitása csak eszközeiben, hangjában van meg, csak látszólagos, a való életből igen messze áll. Egy falura való paraszt nem lehet olyan egyforma, mint egy szakajtóra való tojás, ez az uniformizáló realizmus teljesen valószínűtlen. Az igazsághoz nem áll közelebb, mint a másik oldalon a népszínmű sarkantyúpengetős, stilizált kosztümös, parasztromantikája.

Mermelstein Hannát, a zsidó kántor leányát elméletben kétségkívül valami magasabbrendű jelenségnek képzelte el az író, aféle mocsári liliumnak talán, a megírt alak azonban az elképzeltnél halaványabbra sikerült. Hannáról a regény során mindössze annyit tudunk meg, hogy egy évig a városban élt, tanult és továbbra is tanulni akart, mikor pedig apja ettől elzárta, könyveket hozatott magának és éjtszakánként fagyügyertya fényénél tovább

tanult. Ez mindössze néhány száraz adat, amelyekből sohasem nőhet ki művészi értelemben élő alak. Hanna annyit tanult, hogy bármikor neki-mehetne a középiskolai érettségi vizsgának. Ha akarom, elhiszem, mert az író mondja, ha nem akarom, nem hiszem el és végeredményében a kettő majdnem mindegy. A regény maga, az akció, a dialógus, semmit sem hoz közel az olvasóhoz, Hannának még az intelligenciájából sem, hát még abból a sok minden másból, ami egy emberi lelet, egy valóban élő, lélekző, küzdő vagy szenvedő embert jelenthetne. Amit Sásdi Sándor hősnőjéről elmond, az csak neki magának elég ahhoz, hogy történetét a megadott körvonalak között tovább folytathassa, az olvasó számára ez csak néhány állítás, emberalakító erő nélkül.

Sásdi Sándor első regényének, a *Vadludak*-nak főalakjai szintén nem egészen plasztikusak. Ennek a regénynek nem egy mellékalakján mégis meglátszik, hogy az írónak van alakító, teremtető ereje, nem egy kitűnően meglátott és megírt alak valóban eredeti és karakterisztikus. A *Hanna nagy újáról* körülbelül ugyanezt lehet elmondani, míg a hősnőt az író egy kicsit elhanyagolta, a mellékszereplők sorában megteremtett néhány sokkal közvetlenebb erővel ható karakterisztikus figurát is. Hannánál sokkal érdekesebb az orosz fogoly alakja, amely nincs ugyan elég részletesen kidolgozva, de kevés vonással is sokat érzékeltet szílvosan melankolikus alaptermészetéből, mélyrehatóan gyengéd vágyódásából otthona és anyja iránt. A parasztok között is nem egy akad, akiben az uniformizáló realizmus ellenére is van egyéniség és önálló élet, néhány jól meglátott és jól megrajzolt figura. Az író realista elragadtatása nem boríthatja el az egész regényt és nem homályosíthatja el az író tehetségét, amely ebben a sok tekintetben elhibázott munkájában is kétségtelenül megnyilatkozik.

A *Hanna nagy útja* alapjában véve hibás, elrajzolt regény: mégis minden során világosan fölismerhetők a komoly tehetség, az igazi hivatottság nyomai. A *Hanna nagy útja* nem tehetségtelen ember hiábavaló akarása; ellenkezőleg, nagyon tehetséges ember tévelygése, balfogása. Sásdi Sándor nem azok közül való, akik találnak; ő keres. Egyelőre rossz úton, egyelőre még vergődve egy irodalmi megkötöttség ve-

szedelmes hálójában. Ez a vergődés korlátozza írói egyéniségét, károsan szűkre szabja látókörét. Abszolút értékben, jelentőségben a *Hanna nagy útja* semmi esetre sem fejlődés a *Vadludak* után; mint Sásdi Sándor tehetségének dokumentuma azonban ez a könyv is figyelemreméltó. Az olvasónak önkéntelenül is az a benyomása támad, hogy Sásdi Sándorra nem tesz jó hatást a kisváros, a kicsinyes vidéki környezet, amelyben él. Talán ki kell szabadulnia ebből a szűkös környezetből, hogy megtalálhassa a belső felszabadulást, a megnyilatkozásnak azt a zavartalan lehetőségét, amelyben az ő rokonszenves intelligenciája, artisztikus finomsága, imponáló stílusérzéke teljesen érvényesülhet. Bizalommal várjuk azt a könyvet, amely Sásdi Sándor belső felszabadulását fogja dokumentálni.

Thury Lajos.

Benedek Marcell: A francia irodalom. (Budapest, Athenaeum.) A mindig kellemesen író Benedek Marcellnek ezt a könyvét csak részben tartjuk sikerült alkotásnak. Ott, ahol régi kedves területén mozog és a modern regényről beszél, sok eredeti és élvezetes dolgot mond, de kár volt a régi irodalomhoz nyulnia!...

Igaz, hogy irodalomtörténetének szerény célt tűzött ki: olvasni tanít. «Annak a jövődöbéli kulturális állapotnak szolgája vagyok én, írja, amelyben az olvasóközönség nagyobbik része éretten és hozzáértően vizsgálja majd az irodalmi és művészi alkotás *hogyanját*, s nem részegül meg, vagy nem riad el a *mi-től*. Ma még, fájdalom, ködös messzeségben sejtem ezt az állapotot. Nemcsak a közönség, de a kritika és a nagyképi «tudomány» is primitív tartalmi, világfelfogásbeli, erkölcsi megítélések alapján fog pártot irodalmi és művészi alkotások mellett vagy ellen...» Az egyetlen ideális célja a kritikusnak tehát a Szépre rámutatni.

Mindez szép volna, ha minden embernek s így Benedek Marcellnek csakugyan volna olyan «művészi megérzése», melynek segítségével felülemelkedik világnézetén és attól függetlenül tudna ítélni minden idők íróiról. De hogy nem így van, az a könyv sok-sok lapján kitűnik, mikor az író háborúellenes pacifista világnézetével és nem csupán a szépség megérzésével méri az írókat, sőt még a középkori *chanson de geste*-eket is! Így lesz Benedek Mar-

cellnél Barbusse döntő bíró szegény Roland esetében: «Roland palatinus, aki dicsvágyból gyilkosa lett embereinek, apja a katonai erényről szóló nagy hazugságnak...» (16. l.). Hogy egyébként a Roland-éneknél a művészi megérzés nem sokat segített, az Benedek M. unott mondataiból kitűnik. Pedig, hogy mennyi homerosi szépség van ebben a csodálatos költeményben, mennyi igaz mozdulat, klasszikusan sommás, plasztikus lelki rajz, nemcsak Bédier gyönyörű tanulmányai mondják, hanem minden hű olvasó könnyen rájöhet. A szerzőnél azonban az a baj, hogy ama bizonyos széperzék mögött is mindig ott van a világnézet, vagy jellembeli idegenség, mely képtelenné teszi a legjobb szándékú kritikust a szükséges sympathiára... S ekkor jöhetne segítségül a «nagyképi tudomány»...

Ugyanúgy nem veheti senki sem rossz néven a könyv írójától azt sem, hogy Romain-Rollandról és sajnos, Barbusseről is oly meleg hangon, annyi megértő lelkesedéssel ír. De vajjon ez a melegség csupán a szépségnek szól? Még Romain-Rollandnál elhíhetjük, bár Jean-Christophe utáni műveit csak a pártember csodálhatja oly fönttartás nélkül mint a szerző, de Barbusse lompós stílusa aligha rezegteti meg kellemesen a megérző lélek szépségkereső csápjait...

Bizony a szép kizárólagos kultusza az irodalomtörténetben és kritikában csak önámitás, arra jó, hogy a kritikusban tudattalanán tegyen olyan ítéleteket, melyek lappangva tovább működnek és továbbra is irányítják az író válogatási érzékét.

Ennyi ellenszenv mellett nem csoda, hogy a régibb irodalom történetébe aztán kisebb hibák is csúsztak be. A breton regények nem követik a feudális élet megnyugvását (18. l.), mert hiszen Chrétien de Troyes a XII. században írta őket, amikor is a legvadabb «feudális» regények keletkeztek. «Nagy Károly zarándokútja» 1150 körül és nem 1060 körül keletkezett. Nagy Károly történeti veresége lehet, hogy Roncevauxnál volt, de a krónikák erről nem tudnak, Roncevaux neve csak a regényes történetekben bukkan fel. Elavult nézet az is, hogy a francia nyelv a latinnak gall, kelta és egyéb törzsek fiziológiai alkatahoz való idomulásából keletkezett. Minden gallnak hitt hangjelenségről sikerült kimutatni, hogy a gall nyelv kipusztulása után